

УДК 32:316.344.8(73)

Пашина Н.П.

доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики. Маріупольський державний університет

Мендрін О.В.

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 052 Політологія. Маріупольський державний університет

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МАКРОПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ США

Проблематика формування макрополітичної ідентичності в політичній науці США традиційно пов'язується з ім'ям С. Хантінгтона і його відомою роботою «Хто ми? Виклики американській національній ідентичності». Таку ситуацію можна пояснити її безумовними академічними і літературними перевагами, проте, потрібно відзначити, що цією роботою вивчення питань формування макрополітичної ідентичності в політичній науці США не вичерпується.

Разом з тим, питання розвитку макрополітичної ідентичності, єдності політичної нації, сьогодні є більш ніж актуальними для США. Багато аналітиків використовують для опису соціально-політичного становища в країні поняття «розділена нація», а обраний президент США Джо Байден визначив завдання «об'єднання нації» одним з ключових пріоритетів своєї майбутньої адміністрації [2].

Питання конструювання та трансформації макрополітичної (національної) ідентичності в США з різним ступенем деталізації, розглядалися в роботах різних дослідників, з яких можна виділити публікації Е. Баталова, К. Гаджієва, С.М. Ліпсета, Р. Мансбаха та Е. Родса, Д. Шідкраут. Окремі питання порушувалися в статтях українських дослідниць Н. Бурейко і З. Зазуляк. Разом з тим, створення якоїсь узагальнюючої роботи, присвяченої вивченню запропонованих підходів до формування макрополітичної ідентичності, ускладнює, з одного боку, те, що її проблематизація відбувалася в рамках різних дисциплін, таких як демократичні дослідження, вивчення громадянської освіти, порівняльні соціологічні та політичні дослідження, вивчення процесів модернізації в світі тощо. З іншого боку, така ситуація зумовила положення, коли для позначення макрополітичної ідентичності використовувалися різні поняття, зокрема, – центральна політична лояльність (*allegiance, loyalty*), національне будівництво, громадянська ідентичність, національна ідентичність.

Мета даної публікації представити огляд найбільш суттєвих напрямів вивчення американської макрополітичної ідентичності в політичній науці США двадцятого століття.

Концептуалізація формування макрополітичної ідентичності, як процесу створення політичної ідентичності спільноти, що «конструюється через приналежність до конкретної держави» [7, с. 369], в американській політичній науці відбувалася як в рамках вивчення способів створення центральної політичної лояльності (*central political allegiance*), так і процесів національного будівництва (*nation-building*), формулювання національної ідентичності (*formulating a national identity*). При цьому, говорячи про націю, автори мали на увазі політичну націю, переважно розглядаючи національну (національно-культурну, етнічну) ідентичність як перешкоду для національної єдності.

Певний інтерес до проблематики формування макрополітичної єдності можна бачити вже в роботі видатного американського філософа Джона Дьюї «Суспільство і його проблеми» (1927). У цій роботі Д. Дьюї обгрунтовує необхідність спільнот, від локальних, що функціонують на мікрорівні, таких як сім'я і територіальні локальні об'єднання громадян, до макрорівня держави. Спільнот, які не протистоять одна одній, а спільно працюють задля створення «повнокровного суспільства», по-справжньому демократичного «великого співтовариства» [3, с. 147-157]. Написана під час панування в американському суспільстві ідей необхідності розвитку крайнього індивідуалізму, робота Д. Дьюї відсилала до популярних в кінці XIX – першому двадцятиріччі XX ст. ідей необхідності проведення реформ для подальшого соціально-політичного прогресу. В цілому ряді аспектів, зокрема щодо активної участі держави в такому реформуванні та згуртуванні громадян для вирішення важливих для суспільства загалом завдань, ця робота передбачувала нове розуміння демократії, яке формувалося Ф.Д. Рузвельтом в процесі реалізації «Нового курсу».

Значну увагу питанням створення умов для забезпечення консолідації громадян навколо держави, приділив видатний американський політолог, засновник Чиказької школи політичних досліджень, Ч.Е. Мерріам. Інтенсивну наукову і викладацьку діяльність, Мерріам успішно поєднував із організаторською та консультативною роботою. Незалежно від того, чому присвячував себе Мерріам, в його роботі помітна прихильність ідеям реформізму і прогресизму, необхідності активної участі держави в політичному та економічному житті, розвитку системи державного планування.

Одним з наукових проектів, організованих Ч. Мерріамом, стало проведення «Дослідження по формуванню громадян» (*Studies in the Making of Citizens*), – порівняльного вивчення умов громадянського

виховання в низці країн світу. За результатами цього дослідження, розпочато в 1927 р., були видані окремі публікації про кожну з них і узагальнююча робота самого Мерріама «Формування громадян» (1931). Проведені дослідження мали на меті вивчити механізми громадянського навчання в країнах з різними типами політичних режимів, культурних традицій і соціальних устоїв, і виявилися, за твердженням Г. Алмонда, «попередниками сучасних досліджень політичної соціалізації і політичної культури» [1, с. 67]. У роботах проекту Мерріам хотів бачити не історичні нариси розвитку ідей націоналізму або патріотизму в тій чи іншій країні, а відповіді на практичні питання про те, як різні соціальні групи (релігійні, економічні, національні, регіональні) конкурують між собою і взаємодіють всередині держави та із нею як такою, який їхній зв'язок з процесами інтеграції або дезінтеграції держави, в якій мірі механізми громадянського навчання можуть слугувати інструментами посилення «центральної політичної лояльності» [8, с. X-XII]. Підводячи висновки проекту, Мерріам вказує на ряд важливих моментів: в процесі формування лояльності громадян державі все більший вплив набувають недержавні політичні актори, такі як політичні партії, патріотичні організації, засоби масової інформації; разом з тим, вони, як і міждержавні об'єднання, можуть по-різному впливати на формування такої лояльності; у формуванні центральної політичної лояльності громадян державі велику роль відіграє система середньої освіти, чия значення, на його думку, буде посилюватися, що робить необхідним розвиток системи громадянської освіти задля забезпечення сталого розвитку країни [8, с.350-360].

У роботах Д. Дьюї та Ч. Мерріама можна бачити постановку питань, що стали актуальними і викликали значний інтерес вже в другій половині ХХ століття. Найчастіше, вони дискутувалися без відсилання до їхніх робіт, на іншому теоретичному підґрунті та емпіричному матеріалі.

Вивчення формування макрополітичної ідентичності ставало важливою частиною триваючого дискурсу про стійкість і розвиток демократії у США. В дослідженні С.М. Ліпсета «The First New Nation. The United States in historical and comparative perspective» (1963) робиться спроба дослідження процесу становлення американської нації. Використання як порівняльного, так і історичного підходів до розгляду питання, дозволяє С.М. Ліпсету показати яким чином і з яких джерел відбувалося формування політичної нації в США, а також зіставити ці умови з сучасними йому процесами національного будівництва в інших країнах. Ліпсет виділяє сукупність різного роду факторів, серед яких вплив умов революційного виникнення держави, домінування «цінностей лібералізму і егалітаризму», особливості класової структури американського суспільства, наявність харизматичних лідерів і участь інтелектуалів у формуванні базових принципів функціонування політичних інститутів, наявність в суспільній свідомості чітких уявлень про верховенство закону і принципи конституціоналізму («the concept of the rule of law, and even of constitutionalism»), відсутність «тиску давніх традицій», особливий характер впливу «релігійних традицій» [6, с. 89-97].

У більш пізніх суперечках лібералів і комунітаристів, що проходила, з особливою інтенсивністю, у 1980-і рр., проблематика формування макрополітичної ідентичності ставала важливою темою для обговорення. Зокрема, позиції ліберального націоналізму, що сформувалися в ході цих суперечок, за твердженням У. Кімліки, можна розглядати як «другу ліберальну адаптацію комунітаризму», яка пропонувала вирішення завдання формування «соціальної єдності і політичної легітимності» в сучасних ліберальних демократіях [5, с. 261-262].

Робота С. Хантінгтона «Who are We? The Challenges to America's National Identity» (2004) стала відповіддю на кризу національної ідентичності, яка охопила, на думку дослідника, американське суспільство в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. [4, с. 3-5]. Написана вже в ХХІ столітті, вона, тим не менш, зберігає певний зв'язок із попередніми роботами американських дослідників. На думку Хантінгтона, національна (макрополітична) ідентичність американців «історично визначалася релігією, расовими та етнічними ознаками і культурою укупі з «американським кредо» і не може бути визначена тільки в категоріях політичної прихильності ідеалам демократії, більш того, «перетворення цього кредо в єдине джерело ідентичності означає принциповий розрив з минулим країни», не менш важливе значення для формування ідентичності відіграє й релігія [4, с. 337-340]. С. Хантінгтон визначає три можливі шляхи подальшої зміни національної ідентичності: «космополітичний», «імперський» та «національний» [4, с. 362-366]. Відповідь на питання про те, якому із цих шляхів нададуть перевагу американці, Хантінгтон залишає відкритою.

Виходячи з вищевикладеного видно, що вивчення формування макрополітичної ідентичності в США у ХХ столітті відбувалося в рамках різних методологічних підходів та теоретичних установок; хоча процес вивчення і не був безперервним, він зберігав академічну спадкоємність, в його рамках були сформульовані стійкі уявлення про базові складові макрополітичної ідентичності, механізми та акторів її формування.

Література

1. Almond G. A. Political Science: The History of the Discipline // A New Handbook of Political Science / Edited by Robert E. Goodin and Hans-Dieter Klingemann. New York: Oxford University Press, 1996. P. 50-96.

2. Biden J. Full remarks from the president-elect's acceptance speech [Electronic resource]. URL: <https://www.vox.com/2020/11/7/21554701/joe-biden-acceptance-speech-2020-election>. (date of access 03.12.2020).

3. Dewey J. The Public and Its Problems. An Essay in Political Inquiry. Chicago: Gateway Books, 1946. 224 p.

4. Huntington S. Who are we? The Challenges to America's National Identity. New York: Simon & Schuster, 2004. 428 p.

5. Kymlicka W. Contemporary Political Philosophy. An Introduction. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2001. 497 p.

6. Lipset S.M. The First New Nation. The United States in historical and comparative perspective. New York: Basic Books, 1963. 366 p.

7. Малинова О. Ю. Макрополитическая идентичность // Идентичность: Личность, общество, политика. Энциклопедическое издание / Отв. ред. И.С. Семененко. М.: Весь Мир, 2017. С. 368-370.

8. Merriam C. E. The Making of Citizens. A Comparative Study of Methods of Civic Training. Chicago: The University of Chicago Press, 1931. 371 p.

УДК32:316.344.8

Пашина Н.П.

доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики МДУ

Татай Е.О.

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 052 Політологія, МДУ

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СУТНІСТЬ ТА ПІДХОДИ

Демократичний лад у країні є необхідною передумовою формування повноцінної громадянської ідентичності в її населення. Взаємозв'язок між цими двома явищами має дуалістичний характер: процес громадянської ідентифікації не може повноцінно перебігати в країні з недемократичним устроєм так само, як і демократія не може бути встановлена там, де ідентичності особистостей не доросли до рівня громадських.

В «Енциклопедії сучасної України» громадянська ідентичність визначається як:

- ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення;
- феномен свідомого та активного громадянства, усвідомлення себе членом громадянського суспільства [1].

Ці визначення громадянської ідентичності акцентують увагу на різних аспектах взаємовідносин індивіда з державою та суспільством.

Перший підхід стосується прояву територіальних ідентифікації і розглядається як компонент територіальної ідентичності. В даному випадку громадянська ідентичність може бути розглядатися як аналог поняттю «національна ідентичність», як що остання розглядається спільнота організована за державно-політичною ознакою.

Другий підхід стосується розвитку громадянського суспільства. Йдеться про свідоме та активне громадянство, яке проявляється як залученість до рішення суспільних проблем, здатність до самоорганізації населення.

Таким чином, громадянство може бути пасивним і активним. Пасивне громадянство ґрунтується на тому, що ліберально-демократичні держави гарантують для своїх підданих сукупність політичних, громадянських і соціальних прав, перетворюючи їх при цьому на громадян. Концепція активного громадянства передбачає здатність людини користуватися наданими їй правами та виконувати свої обов'язки перед демократичною державою. Активність має пов'язуватись із творенням матеріальних і духовних благ, із залученістю в загальносуспільну діяльність, зі здатністю до самоврядування – тобто із культурою громадянськості.

З культурою громадянськості пов'язуються такі чесноти як законослухняність, лояльність, патріотизм. Тобто проявом громадянськості є шанобливе ставлення та підтримка існуючих у суспільстві норм життя, цінностей; готовність до самообмеження власної свободи в ім'я чинного законодавства; беззаперечність у дотриманні обов'язків; глибинні почуття любові до рідного краю; готовність служити суспільству. Громадянин у такому випадку «спочатку служить суспільним інтересам із необхідності, а відтак уже здійснює свідомий вибір; на зміну розрахункові приходить інстинктивна спонукка; і, достатньо напрацювавшись заради блага своїх громад, він врешті-решт набуває звички їм служити» [2, с. 415].

За думкою Л. Шимченко, громадянська ідентифікація є специфічним механізмом соціалізації особистості, сутністю якого є усвідомлене ототожнення своєї долі з долею певної країни. Воно відзначається участю в загальносуспільних справах, політичною компетентністю, толерантністю й повагою до свободи й гідності інших громадян, прагненням демократичної забезпеченості. [3, с. 47].